

Özgün Makale

Müze Deneyimine Yaratıcı Drama ile Farklı Birinin Gözünden Bakmak*

Looking to the Museum Experience With Creative Drama Through the Eyes of Someone Different

Gökhan KARAOSMANOĞLU¹

Öz

Müzeler bireysel ya da küçük gruplarla, genellikle etkileşime dayalı olmadan ziyaret edilen mekanlardır. İnsanlar, müzelere giderler, müzenin tamamını gezerek eserleri görürler ve kısa bir süre sonra müzeden ayrılırlar. Motivasyonla başlayan müze ziyareti bir süre sonra yerini, ziyareti tamamlama telaşına bırakır. Bir grup etkinliği olan yaratıcı drama ile tasarlanan müzede drama oturumları ziyaretçilerin, müzeyi rol oynamaya ve doğaçlamaya dayalı etkinliklerle gezmesini, daha az esere daha uzun süre temas ederek, oyun oynayarak, role girerek ve doğaçlayarak kalıcı bir öğrenme deneyimi yaşamasını sağlar. Katılımcıların yaşantılarından ve farklı bakış açılarından pek çok şey öğrendikleri bu sanatsal deneyim, müzeyi ve müzede eserleri konu alan çalışmalarla gerçekleşir. Bu araştırmanın amacı drama eğitimi alan katılımcıların müzede drama çalışmasının farklı bakış açıları oluşturmasına yönelik görüşlerini belirlemektir. Yorumlayıcı nitel araştırma deseni ile tasarlanan çalışmada müzede drama çalışmasına katılan beş katılımcıyla bireysel görüşmeler yapılmış, dokuz katılımcıdan müzede drama çalışmasının farklı bakış açıları belirlemesine yönelik yazılı bildirim alınmıştır. Araştırmada elde edilen nitel veriler betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular müzede drama çalışmasının farklı bakış açılarını gözlemlene, yeni bakış açıları oluşturma, müzeye ve müzede eserlere farklı noktalardan bakma konusunda katılımcılara katkı sağladığını göstermektedir. Katılımcılar yaşantıya dayalı bir sanat eğitimi biçimi olan yaratıcı dramanın ve farklı bakış açılarının müzede eserlerin daha kalıcı öğrenilmesinde etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Müzede drama, yaratıcı drama, farklı bakış açıları, müze eğitimi

Abstract

Museums are places that are generally visited individually or in small groups without interaction. People go to museums, visit the entire museum to see the objects and artworks and leave the museum after a short while. The museum visit starts with motivation, but after a while leaves its

* Makale başvuru tarihi: 08.02.2021. Makale kabul tarihi: 24.04.2021

¹ Dr., Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, gkaraosmanoglu@gmail.com (ORCID: 0000-0002-6612-4669)

place in a hurry to complete the visit. The drama work in the museum is designed with creative drama, which is a group activity. It enables the visitors to visit the museum with role-play and improvisational activities, touch less artifacts longer, play games, role-play and improvise, and have a permanent learning experience. Participants also get a permanent learning experience by spending longer time with fewer works, playing games, role playing and improvising. In this artistic experience, participants learn many things from the experiences of others and from their different perspectives, and make many works on the museum and the objects in the museum. The aim of this study is to determine the views of the participants who receive drama education about creating different perspectives on drama activities. The research was designed with an interpretative qualitative research design, after the drama practice in the museum, individual interviews were made with five participants, and feedback was received from nine participants to determine different perspectives of drama work in the museum. The qualitative data obtained in the study were analyzed by descriptive analysis. The findings obtained in the study show that drama activities in the museum contribute to the development of the participants in observing different perspectives, creating new perspectives, and looking at the museum and the objects from different points. Participants stated that creative drama, which is a form of art education based on life, and other participants were effective in learning the works in the museum more permanently.

Keywords: Drama in museum, creative drama, different perspectives, museum education

Giris

Kültürler arası bir öğrenme ortamı olarak müzeler ziyaretçilerine çeşitli olanaklar sunar. Teşhir edilen eserleri görmek amacıyla ziyaret edilen bu mekanlar, sergilemenin yanında eğitim, araştırma, koruma gibi görevleri yerine getirirler. 24 Ağustos 2007 tarihinde Avusturya'nın Viyana kentinde, ICOM (Uluslararası Müzeler Konseyi)² tarafından yapılan müze tanımı topluma hizmet etmeyi, halka açık olmayı, insana ve yaşadığı çevreye tanıklık etmeyi temel almaktadır. Başka bir deyişle, müzelerin görevlerini eserleri araştırmak, incelemek, toplamak ve korumak, araştırmalar sonucunda elde edilen bilgiyi paylaşmak olarak sınırlandırmak müzelerin toplumsal işlevine haksızlık olacaktır. Tüm bunların dışında müzelerin, ziyaretçilerin gelişimini önemseyen, müzelere ve müzelerdeki eserlere yönelik yeni bilgiler öğrenmelerini, söz konusu bilgileri öğrenirken farklı olanakları kullanmalarını sağlamak amacıyla yeni alanlar yaratan, müze ziyaretini yalnızca müzeyi, müzede koleksiyonları gezmek dışında bir deneyime dönüştüren kurumlar olduğu söylenebilir.

Hiçbir karşılık beklemeden toplumun yararı doğrultusunda hareket eden ve bunu bir süreklilik içerisinde gerçekleştiren müzeler (Karadeniz, 2018), ziyaretçiler için zengin uyarılar içerir, hayal gücünü canlı tutarak yaratıcılığı ortaya çıkarır (Gartenhaus, 2000). Müzelerde gerçekleştirilen çalışmalarla ziyaretçilerin kendilerini ve diğer insanları anlama, geçmişi, bugünü ve geleceği anlamlı bir biçimde ilişkilendirerek kültürel mirası devam ettirme, kültürel varlıkları ve eski eserleri anlamlandırma becerilerinin geliştirilmesi hedeflenir (Çakır İlhan, 2012). Geçmişteki uygarlıkların, medeniyetlerin, toplumların ya da insanların yaşantılarını ziyaretçilerin deneyim alanına sunan müzeler, geçmişle gelecek arasında bir köprü olmanın yanında, ziyaretçilerin sanatla, bilimle, doğayla, canlılarla ve yanıtı merak edilen diğer sorularla buluştuğu bir araştırma alanı, toplumun tüm bireyleri için benzeri olmayan kaynaklar sunan mekânlardır (Karaosmanoğlu, 2017). Ziyaretçilere farklı nitelikte ve nicelikte sanat eseriyle buluşma olanağı sunan mü-

² International Council of Museums (ICOM)

zeler, farklı yaş gruplarındaki ziyaretçilere uygarlık tarihinin inşa sürecine ilişkin farklı boyutları araştırma, gözlem yapma, yorumlama fırsatı sunar. Ziyaretçiler müze ziyareti süresince heykel, tiyatro, sinema, fotoğraf, müzik gibi sanatın farklı formlarına temas ederler (Yalçın Wells, 2014). Bu temas alanı yalnızca müze ziyareti ile sınırlı değildir. Ziyaretin sonrasında merak etme, araştırma ve gözlem yapma süreci bir süre daha devam eder (Karaosmanoğlu, 2017).

Müzeler, ziyaretçilerine sunmuş oldukları zengin uyaranlarla bir uygarlığın tarihini, kültürünü ya da o uygarlığa ilişkin yaşantıları doğrudan ya da dolaylı olarak görünür kılar. Müzelerin aynı zamanda insanların, toplumların ya da çeşitli uygarlıkların farklı yönlerini, yaşantılarını gözleme, inceleme ve araştırmadan öte bir deneyim alanı sunduğu söylenebilir. Müzeleri etkili kılan, ziyaretçilerin kurdukları bağlantıları tarihi ve kültürel temeller üzerine inşa etmelerini sağlamasıdır. Müze ziyaretçileri müzeleri yalnızca gezmekle, eserleri incelemekle kalmaz. Müze-deki eserler, aynı zamanda, ziyaretçilerin günlük yaşamdaki deneyimlerine seslenir, söz konusu eserlerle önceki deneyimleri arasında örüntüler oluşturmalarına, yeni öğrenme alanlarını keşfetmelerine olanak sağlar. Bu özellikleriyle müzeler, ziyaretçilerin yalnızca müzede buldukları sürede değil, aynı zamanda ziyaret öncesinde ve sonrasında yeni anlamlar oluşturdukları; kişiler, nesnelere, mekanlar, kentler, uygarlıklar arasında anlamlar yarattıkları mekanlardır. Ziyaretçiler, müze gezisi süresince çeşitli zaman dilimlerini, tarihi karakterleri ya da toplulukları göz önünde bulundurarak analizler yapar, yorumlarda bulunur. Müze ziyaretçileri sanata, kültüre ve yaşam biçimlerine yönelik olarak gerçekleştirilen müze deneyimi süresince çeşitli karşılaştırmalar yapar, müze içeriklerini geçmiş, günümüz ve gelecek bağlamında somut örnekler üzerinden ilişkilendirerek kendileri için anlamlı hale gelmesini sağlarlar. Bu bakımdan ziyaretçilerin müzedeki deneyimlerini anlamlı bir bütün olarak algılayabilmelerini sağlayacak, müze ortamına uygun öğrenme-öğretme süreçlerinin işe koşulması gerekmektedir.

Müzeler, ziyaretçilerin müzeyi ve müzedeki eserleri görmeleri açısından özgür seçimler yaptıkları, değerlendirmeye dayalı olmayan, kendilerini bir şey yapmak zorunda hissetmedikleri ve kendilerine herhangi bir şey dayatılmayan öğrenme ve öğretme ortamlarıdır (Beştepe, 2017; Tran, 2007). Müzenin informal yapısı, yaşantıya dayalı özellikleri, ziyaretçilerde müzedeki eserleri öğrenmeye yönelik içsel bir motivasyon oluşturur (Onur, 2012). Müze ziyaretçileri, müzeyi gezerken farklı uygulamalara ve topluluklara katılırlar. Bu katılımlar bazen kendiliğinden gerçekleşirken bazen de müzedeki uzmanlar ya da birlikte gezilen kişiler tarafından planlanır. Müze mekânında, bilinçli ya da farkında olmadan bir araya gelinerek oluşturulan bu topluluklar, ziyaretçilerin birbirinden öğrenmesine, karşılıklı katkı sağlamalarına, yorumlar yapmalarına olanak sağlar. Onur'a (2012) göre bu yeni topluluk "anlamlı bir müze ziyareti oluşturmada" öğrenme ve gelişim açısından ayrıştırıcı bir rol oynar. Benzer biçimde, müzeyi ziyaret eden katılımcıları bir "öğrenme topluluğu" olarak tanımlayan Gioftsali (2003), müze ziyareti boyunca topluluk üyelerinin birbiriyle etkileşim içinde olması gerektiğini vurgular. Araştırmacıya göre ortak faaliyette bulunan müze ziyaretçilerinin müze deneyimi, karşılıklı bir iş birliğine, sosyokültürel ve ortak bir katılım sürecine dayanır.

Müzelerin ve müzelerde sergilenen eserlerin uygarlık tarihindeki farklı topluluklara ait yaşantıları, birikimleri barındırması ziyaretçilerin herhangi bir motivasyona gereksinim duymadan, dolaysız bir biçimde deneyim yaşamalarına olanak sağlar (Atagök, 1999; Gartenhaus, 2000; Onur, 2012). Müzelerin en önemli işlevlerinden biri ziyaretçilerin müze ziyareti öncesinde, sırasında ya da sonrasında kalıcı bir öğrenme sağlamaları konusunda öğrenme alanları oluşturmaktır (Beştepe, 2017; Onur, 2012). Müze pedagojisi, ziyaretçilerin müzeleri ve müzelerdeki eserleri nitelikli bir biçimde deneyimlemeleri açısından atölye çalışmaları, tiyatro etkinlikleri gibi yaşantıya dayalı farklı olanaklar sunmaktadır (Hooper-Greenhill, 2003). Bu olanaklardan biri de müzelerde gerçekleştirilen drama çalışmalarıdır.

Alanyazında müzede drama olarak bilinen ve drama etkinlikleri ile müze ortamlarını bir araya getiren çalışmalar müze ziyaretçilerine, öğrencilere ya da yetişkinlere kalıcı öğrenme deneyimleri sunmaktadır. Günümüzde, müze ortamlarında nitelikli öğrenme süreci, ziyaretçilerin hazır bulunuşlukları, önceki deneyimleri ya da yaşantıları göz önünde bulundurularak tasarlanmaktadır. Müze ortamında öğrenme-öğretme etkinliklerinin tasarlanması sürecinde kullanılacak yöntem ya da teknikler ziyaretçilerin yaşlarına, ele alınacak konuya, amaçlara, hedeflere ya da kazanımlara göre değişmektedir (Hooper-Greenhill, 1999). Müze ortamında bulunan eserler, müzenin konumu ya da müze binasının yapısı, ziyaretçi sıklığı da planlama sürecinde göz önünde bulundurulması gereken ölçütlerden bazılarıdır. Müzede drama çalışmalarında katılımcılar temas ettikleri sanat yapıtlarına, eserlere ve kültürel nesnelere çeşitli anlamlar yükler. Söz konusu anlam hem müzenin otantik atmosferinden hem de drama yöntem ve tekniklerinin kendilerine sunmuş olduğu olanaklardan kaynaklanmaktadır. Duyulara ve duygulara, düş gücüne ve imgeleme dayalı bu çalışmalarla müzede eserler ile katılımcılar arasında duygusal, düşünsel ve eleştirel bir bağ kurulur. Söz gelimi tarih öncesindeki toplumların, Anadolu ve çevresindeki coğrafyalarda yaşamış olan kültürlerin ve medeniyetlerin sahip olduğu çeşitli eserlere temas eden katılımcılar, daha önce görmüş oldukları nesnelere, mekanlarla ya da tarihi karakterlerle yeni bağlantılar kurarlar. Drama yöntemi ve teknikleri müzeleri erişilebilir yapmanın en etkili yöntemlerinden biridir (Earl, 1997). Dramanın sahip olduğu rol oynama, doğaçlama, donuk imge ya da öğretmenin role girmesi gibi teknikler müze ziyaretçilerinin dramatik bir kurgu içerisinde müzeye ve müzede eserlere yönelik sorular sormalarını, araştırma yapmalarını, belirli bir hikâyenin tamamını ya da bir parçasını canlandırmalarını, derinlemesine ve kalıcı bir öğrenme deneyimi yaşamalarını sağlar. Müzede kullanılan drama yöntem ve teknikleri konusunda yapılan “köprü” benzetmesi ziyaretçilerin yalnızca geçmiş, günümüz ve gelecek arasında yolculuklar yapmasını değil, aynı zamanda bu köprüyü inşa etmelerini, köprünün ayaklarını zamanın herhangi bir yerine yerleştirmelerini ve köprünün iki yakasında rol oynamayı ve doğaçlamayı temel alan yaşantıya dayalı bir öğrenme ile yeni örüntüler kurmalarını vurgulamaktadır.

Müze çalışmalarında etkili bir uyarıcı işlevi yüklenen drama yöntem ve teknikleri, katılımcıların etkileşimli bir biçimde müzelerdeki eserleri öğrenmelerini, bu süreçte farklı becerilerini geliştirmelerini sağlar. Çakır İlhan vd.’ne (2019) göre doğaçlama, donuk imge, grup heykelleri/ tablo oluşturma, ritüeller, seremoniler, geriye dönüş (flashback), öğretmenin role girmesi gibi drama teknikleri müze çalışmalarının daha etkili gerçekleşmesinde sıklıkla kullanılabilir. Katılımcılar dramanın olanaklarını kullanarak müzede nesnelere etkileşimde bulunurlar, duyularını ve duygularını, hayal güçlerini ve yaratıcılıklarını işe koşarak bu nesnelere gözlemler ve çeşitli yorumlarda bulunurlar (Okvuran, 2012). Müzede drama oturumlarında sıklıkla kullanılan ve görme, işitme, dokunma gibi farklı duyu temelli alan çalışmalar katılımcıların müzeleri ve müzede eserleri tanımalarına, bu eserlere yönelik sorular sormalarına, yanıtlar aramalarına olanak sağlamaktadır. Müzede drama çalışmaları hem drama çalışmasına katılım sağlayan katılımcılar hem de etkinliklerin gerçekleştiği süre boyunca müzede bulunan diğer ziyaretçiler için bir keşif ve araştırma sürecidir. Meraklı bakışlarla drama çalışması gerçekleştiren katılımcıları gözlemleyen müze ziyaretçileri etkinlikleri bazen uzaktan izleyerek, bazen ne olduğunu anlamlandırmaya çalışmak için yaklaşarak bazen de grubun gerçekleştirdiği performansa katılım sağlayarak bu keşif sürecinin bir parçası olurlar.

Müzede drama çalışmalarında çeşitli oyunlar müze ortamlarına uyarlanarak uygulanır. Donateş, grup köşe kapmaca, davul-zurna 1-2-3 gibi oyunların temel malzemesi müzeler ve müzede eserlerdir. Oyunların tasarlanması, müze çalışmasına uyarlanması ya da oynanması sürecinde müze binası, müzenin bahçesi, çalışma alanları, oturma ve dinlenme alanları, eğitim için ayrılan

alanlar kullanılacağı gibi gerekli izinlerin alınması koşuluyla müzedeki eserlerin bulunduğu bölümler de kullanılabilir. Oyunlar aynı zamanda katılımcıların müzede birlikte hareket ettikleri, devinim içinde oldukları etkinliklerdir. Oyunlar, hazırlık-ısınma, canlandırma, değerlendirme aşamalarından oluşan drama sürecinin herhangi bir yerinde kazanımlara, müzeye ve müzedeki eserlere uygun biçimde uyarlanarak oynanabilir. Oyunların dramatik bir kurgu içerisinde, katılımcıların belirledikleri rollere uygun biçimde uyarlanması drama çalışmasının etkili (Metin-nam, 2019), öğrenmenin kalıcı olması açısından oldukça önemlidir. Söz gelimi geçmişteki uygarlıkların birinde donmuş ve çözülmeyi bekleyen kişilerin bulunduğu, bu kişileri donduran ya da çözen dostlarının, düşmanlarının olduğu bilgisi don-ateş oyununda kullanılabilir uygun bir kurgu olabilir.

Rol oynama, doğaçlama, sıcak sandalye, bölünmüş ekran, fragman gibi drama teknikleri müze çalışmalarında katılımcıların kendilerini sesle, sözle ya da beden diliyle sanatsal bir biçimde ifade etmeleri amacıyla sıklıkla kullanılır. Müzede drama çalışmalarında önemli bir anı, olayı, fikri ya da duyguları belirginleştirmek, sessiz, sözsüz, hareketsiz formlar oluşturmak amacıyla donuk imge, fotoğraf anı, tablo oluşturma gibi teknikler kullanılabilir. Drama çalışmalarının temelini oluşturan ve pek çok çalışmada kullanılan doğaçlamanın farklı formları olan bu teknikler olaylara, durumlara, konulara ya da düşüncelere farklı yönlerden bakılmasının, müzede drama çalışmasında sorulan farklı soruları yanıtlamanın farklı biçimleridir. Bu canlandırma etkinlikleri kendiliğinden (spontan), hazırlıksız ya da hazırlık yapılarak gerçekleştirilebilir. Katılımcılar kendilerini rol içinde ve dramatik bir kurgunun parçası olarak, bir mekânın ya da zamanın herhangi bir yerinde ifade edebilirler. Canlandırma, müze çalışmalarının her anında gerçekleştirilebilir. Söz konusu teknikler ile bir rol kişisini yapılandırmak, rol kişinin duygu ve düşüncelerini öğrenmek amacıyla sorular sorulabilir, geçmişte yaşanan olaylar ya da durumlar şimdi ve burada, rol içinde deneyimlenebilir. Katılımcılar drama teknikleriyle müzedeki eserlere yönelik sorular sorarlar, eserleri keşfederler, geçmiş, günümüz ve gelecek arasında ilişkilendirme ve karşılaştırma yaparlar.

Müzede gerçekleştirilen drama çalışmaları katılımcıların empati becerisini geliştirmelerine, estetik bir biçimde öğrenmelerine, rol içinde araştırma yapmalarına, yeni bilgiler keşfetmelerine, problem çözmelerine olanak sağlar (Okvuran, 2012). Bu haliyle öğrencilerin sınıf ortamlarında öğrendikleri bilgiler müzede drama etkinlikleri ile somutlaşır, daha kalıcı bir öğrenme gerçekleşir. Drama etkinlikleri, müzeye ve müzedeki eserlere yönelik yeni bilgiler öğrenen katılımcıların buldukları ortamı daha estetik algılamalarına katkı sağlar. Bu durum, boş bir mekânda yapılan drama etkinlikleri için de geçerlidir. Çünkü boş bir mekân, kurgu gereği bir odaya, bir ülkeye ya da bir kente dönüşebilir. Bu bağlamda, müze gibi farklı nesnelere sergilendiği, zengin uyaranlarla kuşatılmış ortamlar, estetik algıyı, imgelemi kendiliğinden kışkırtacaktır. Müzede drama çalışması, müze mekânında var olan estetik uyaranların yarattığı etkiyi bir forma sokacak, çağrışımları, estetik algıyı ve imgelemi sürekli canlı tutarak farklı bakış açılarını, düşünceleri ortaya çıkaracaktır.

İnsanın, bireysel ya da grup olarak bulunduğu hemen her yerde farklı düşüncelerden söz edilebilir. Düşüncedeki farklılık, yaşam boyunca gerçekleşen farklı deneyimlerden kaynaklanır. Kişilerin elde ettikleri deneyimler, kültürel, toplumsal ve ekonomik özellikleri duygularında, düşüncelerinde ya da olaylara bakışlarında farklılıkların oluşmasına neden olur. Bu durum kişinin topluluk içerisinde kendisini sesle, sözle, yazıyla ya da farklı biçimlerde ifade ederken tıpkı bir parmak izi gibi eşsiz, biricik olmasını, diğerleri tarafından farklı algılanmasını sağlar. TDK (2011, s.238) bakış açısını “Bir olay, konu veya düşünce incelenirken izlenen belirli yön, görüş açısı, açılım, perspektif” olarak tanımlarken Püsküllüoğlu (2012, s.243) “Bir olayda, konuyu, düşüncüyü belirli bir noktadan inceleme, olaya belirli bir yönden bakma; görüş açısı, görüş.” olarak

tanımlamaktadır. Bakış açısı bir olaya, konuya ya da düşünceye farklı bir yönden, farklı bir görüş açısından, farklı bir perspektiften bakmayı, başka bir deyişle söz konusu bakma eylemini gerçekleştirirken belirli bir yön çizmeyi, yol belirlemeyi içermektedir.

İnsanların yaşamlarına yön veren, nasıl bir eğitim alacaklarını, hangi toplumsal rolleri üstleneceklerini olumlu ya da olumsuz biçimde etkileyen bakış açıları kişiden kişiye değişmektedir. “Başka bir pencereden bakmak” olarak da bilinen farklı bakış açısına sahip olmak, kişinin yaşama farklı bir noktadan temas etmesine, olaylara bilinen gerçeklerin ya da doğruların dışından bakmasına, yakınlarına ve çevresine katkıda bulunmasına olanak sağlamaktadır. Bakış açılarının yaşamda önemli bir yeri vardır. Kişilerin bakış açıları ne kadar geniş olursa toplumsal olaylara o denli geniş bir perspektiften bakabilmekte, sorunlara buldukları çözümler farklılaşmakta, çevrelerindeki kişilerin tutum ve davranışlarını tarafsız bir biçimde yorumlayabilmektedirler. Dar bakış açısına sahip kişiler ise genellikle olaylara tek boyuttan bakma, farklı bakış açılarını kabul etmeme eğilimine sahiptir. Bakış açılarının alınan eğitimle, eğitim sürecindeki deneyimlerle ve öğrenmelerle önemli bir ilişkisinin olduğu söylenebilir. Bakış açısı için ayna benzetmesini yapmak da mümkündür. Karşısında ne varsa onu yansıtan bir aynanın ne kadar büyük olduğu ya da ne kadar temiz olduğu yansıttığı görüntünün berrak olması ile ilişkilidir. Ayna ne kadar büyükse o kadar fazla alanı yansıtacak, küçüldükçe yansıttığı alan da daralacaktır. Müzede drama çalışmasına katılan katılımcıların aynanın karşısına geçen kişiler değil de karşılıklı aynalar olduğu düşünüldüğünde ortaya çıkan manzara oldukça etkileyici olacaktır. Dramanın kendilerine sunduğu olanakları kullanan katılımcılar farklı rollere girecek, dramatik kurgunun içinde karşılaştıkları çatışmaları çözmek amacıyla farklı bakış açılarını kullanacaklardır. Katılımcılar, ideal olarak nitelenen geniş bakış açısına ulaşmak için mümkün olduğunca farklı düşünceleri, problem çözüm yollarını gözden geçirecekler ve olaylara farklı bir gözle bakmaya çalışacaklardır. Drama, yapısı gereği katılımcıların farklı düşüncelerini ifade etmelerine olanak sağlayan bir sanat eğitimi biçimidir. Katılımcılar drama çalışmalarında kendilerini rahat ve yargısız bir biçimde ifade ederler, ele alınan konuya yönelik duygu ve düşüncelerini kendilerini özgür ve güvende hissettikleri bir ortamda paylaşırlar (Özen ve Adıgüzel, 2018). Drama çalışmaları, aynı zamanda katılımcıların eleştirel ve bağımsız düşünmelerine, dramatik kurgu içindeki rol kişilerinin kim olduklarını, nasıl davrandıklarını, tutum ve davranışlarını sorgulamalarına katkı sağlar (Adıgüzel, 2019). Katılımcılar bir başkasının düşündüğü gibi düşünmek, bir başkasının yaptığı yorumları kabul etmek durumunda değildir. Aksine, katılımcılardan kendilerini farklı yollarla ve farklı biçimlerde ifade etmeleri, dramatik kurguya ilişkin benzeşimler kurmaları ve gerçek yaşamdan örnekler vermeleri, sorular sormaları ve ele alınan konuyu derinlemesine tartışmaları beklenir. Bu çalışmada, müzede gerçekleştirilen drama çalışmalarında katılımcıların müzeye, müzede ki eserlere ve dramanın kullanılmasına yönelik gerçekleşen öğrenme süreçlerinde birbirlerinin farklı bakış açılarından etkilenip etkilenmedikleri, drama yöntem ve tekniklerinin bu noktada etkili olup olmadığı üzerinde durulmuştur.

Amac

Bu araştırmanın amacı drama eğitimi alan katılımcıların müzede drama etkinliklerinin farklı bakış açıları oluşturmaya yönelik görüşlerini belirlemektir. Bu amaçla katılımcıların müzeler, müzelerdeki eserler ve müze ziyaretleri konusundaki düşünceleri belirlenmiş, müzede drama çalışmasında farklı bakış açıları nasıl ortaya çıktığı katılımcı görüşleri temel alınarak betimlenmiştir. Araştırma süresince aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Katılımcıların müzede drama çalışması öncesine yönelik müzeler, müze ziyareti ve müzelerdeki eserler konusundaki düşünceleri nelerdir?

2. Katılımcıların müzede drama çalışmalarında farklı bakış açıları geliştirilmesine yönelik görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Dünya veya içinde yaşadığımız gerçeklik, nicel bir perspektifle tasarlanan pozitivist araştırmalarda olduğu gibi sabit, tek, fikir birliğine varılmış ya da ölçülebilir bir olgu değildir. Aksine, gerçekliğin akış halinde olduğu, zamanla ve kişiden kişiye değiştiği, katmanlı bir yapısı ve birden fazla yorumu vardır. Nitel araştırmalarda veri toplama biçimini açacak anahtar, anlamın, etkileşim içinde olan katılımcılar tarafından sosyal olarak inşa edilmesidir. Bu araştırmada bir olguyu, bir sorunu, bir süreci katılımcıların bakış açılarını, dünya görüşlerini, önceki deneyimlerini keşfetmeye ve anlamaya çalışan yorumlayıcı nitel araştırma deseni (interpretive qualitative research) kullanılmıştır (Merriam, 2002; Merriam, 2009; Merriam ve Grenier, 2019). Araştırma evrenini görünür kılan, yorumlayıcı, materyal uygulamalardan oluşan (Denzin ve Lincoln, 2008), katılımcıların gerçekliği, kendi sosyal dünyalarını, önceki deneyimlerini temel alarak yapılandırmalarına odaklanan ve yorumlayıcı bir nitelik taşıyan (Merriam, 2009) bu desende katılımcılar müzede drama etkinliklerinin farklı bakış açılarını gözleme ve yeni bakış açıları kazanmalarındaki etkisine yönelik yorumlarda bulunmuşlardır. Araştırmada “Katılımcıların müzede drama çalışmalarında farklı bakış açıları geliştirilmesine yönelik görüşleri nelerdir?” problemi elde edilen bulgular doğrultusunda yorumlanmış, katılımcıların araştırılan olguya ve drama etkinliklerinin etkisine yönelik görüşleri belirlenmeye çalışılmış, bu görüşler doğrultusunda araştırma sürecini, bulguları anlaşılır kılacak tanımlar yapılmış, görseller oluşturulmuş ve yorumlarda bulunulmuştur. Yorumlayıcı nitel araştırma deseninde görüşme, doküman analizi, gözlem gibi veri toplama araçlarından yararlanılır. Elde edilen veriler katılımcıların üzerinde çalışılan olgu, gerçek yaşamdaki deneyimleri ve araştırma süreci göz önünde bulundurularak anlamlandırılmasına çalışılır (Merriam, 2009). Bu araştırmada katılımcılardan elde edilen nitel verilerin derinlemesine incelenmesi, kullanılan yöntem ve tekniklerin süreçte ne kadar etkili olduğu ve katılımcıların müzede drama sürecinde elde ettiği farklı bakış açılarını ortaya koymak amacıyla görüşmeler yapılmış, katılımcılardan yazılı geri bildirim alınmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmadaki nitel veriler müzede drama çalışmasına katılan katılımcılarla yapılan görüşmelerden ve katılımcıların yazılı bildirimlerinden elde edilmiştir. Müzede drama uygulaması sonunda araştırmanın amacına yönelik sorular hazırlanmış, katılımcılara sorulmuş, yanıtları kayıt altına alınmış ve sonrasında ses kayıtları metne dökülmüştür. Görüşme yapılmayan katılımcılara görüşme formundaki sorular yöneltilmiş ve yazılı geri bildirim alınmıştır. Elde edilen nitel verilerin tümü betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Araştırma öncesinde belirlenen temalara göre sistematik olarak betimlenen veriler, müzede drama uygulamasında kullanılan drama yöntem ve tekniklerinin farklı bakış açıları oluşturması temel alınarak yorumlanmıştır. Katılımcı görüşlerinden yola çıkılarak müzede drama çalışmasının farklı bakış açıları oluşturmasına yönelik tanımlamalar ve sınıflandırmalar yapılmış, katılımcı görüşleri ile drama yöntem ve teknikleri arasında bağlantılar kurularak bulgular anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Araştırmada geçerliliğin sağlanması amacıyla görüşme sorularına ilişkin sosyal bilimler alanında çalışan ve müzede drama uygulamaları yapan üç araştırmacıdan uzman görüşü alınmış, uzman görüşlerine göre sorular üzerinde düzeltme yapılarak sorulara son hali verilmiştir. Araştırmanın analiz sürecinde

elde edilen bulgular araştırma ekibinde yer almayan bir araştırmacı tarafından gözden geçirilmiştir. Güvenirliğin sağlanması amacıyla görüşme metinleri katılımcılar tarafından gözden geçirilmiş ve istenen eklemeler yapılmıştır. Araştırmada görüşmelerden ve yazılı geri bildirimlerden elde edilen veriler tek seferde çözümlenmiş, bu süreçte Yıldırım ve Şimşek'in (2013) uyguladığı adımlar temel alınmış; veriler belirlenen temalara uygun olarak kodlanmış, kategoriler oluşturulmuş, kategorilere uygun katılımcı görüşlerinden doğrudan alıntı yapılarak elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

Araştırma Grubu

Müzedede gerçekleştirilen drama çalışmaları 320 saatten oluşan drama liderliği/eğitmenliği programının adımlarından birini oluşturmaktadır. Müzelerin drama süreçlerinde farklı bir mekân olarak kullanılmasını, katılımcıların müzede drama etkinlikleri gerçekleştirmesini amaçlayan bu çalışmalar farklı türdeki müzelerde gerçekleştirilebilmektedir. Araştırmada bir grup drama eğitmeni adayı ile müzede drama çalışması yapılmış, sonrasında gönüllü beş katılımcıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Müzede gerçekleştirilen drama eğitimi öncesinde yaklaşık 80 saat drama eğitimi alan katılımcıların, görüşmelerde önceki drama yaşantıları ile bağlantılar kurdukları gözlemlenmiştir. Görüşme yapılamayan dokuz katılımcıya görüşme formundaki sorular yöneltilmiş, müzede drama çalışmasının farklı bakış açılarına etkisi konusunda yazılı geri bildirim alınmıştır. Farklı yaş gruplarından ve mesleklerden drama eğitmeni olmayı amaçlayan yetişkin katılımcıların önceki müze ziyaretlerine ilişkin verilere araştırma bulguları arasında yer verilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların müzeler ve müze ziyaretleri konusundaki önceki deneyimleri ve müzede drama çalışması süresince gözlemledikleri ya da kazandıkları farklı bakış açıları üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda rol oynamayı ve doğaçlamayı temel alan, sorgulama, araştırma ve gözlem yapma süreci olan müzede drama çalışmalarının, katılımcıların farklı bakış açıları geliştirmelerindeki etkisine yönelik tanımlamalar ve yorumlar yapılmış, drama etkinlikleri ile bağlantılar kurulmuştur.

Katılımcıların Müze Deneyimlerine İlişkin Bulgular

Müzeleri ziyaret etme konusunda düzenli alışkanlıkları olmadığı gözlemlenen katılımcıların müzelere estetik eserler görmek, geçmişteki insanların neler yaşadıklarını gözlemlemek, bir ülkenin, toplumun kültürünü ve tarihini tanımak gibi entelektüel düzeydeki gereksinimlerini karşılamak amacıyla gittikleri görülmüştür. Bu noktada ziyaret edilen Arkeoloji Müzesi, Kariye Müzesi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi katılımcıların bağ kurdukları, sıklıkla ziyaret etmek istedikleri mekanlar olarak öne çıkmıştır.

“Bir ülkenin hem tarihini hem de kültürünü anlamak için önemli bir yer. Hani biraz insana dair bir şeyleri görebildiğim bir yer. Mesela Ankara’da Anadolu Medeniyetleri Müzesi var. Ben de orayı çok beğenirim. Çünkü hani bakıyorsun iki bin üç bin yıl önce ya da daha fazla geçmişi olan birtakım şeyler çıkarılmış toprağın altından ve o kadar estetik şeyler var ki içlerinde. Hani diyorsun ki şu an, bu kadar estetik düzeyi şeyler yapılamıyor diye içinden geçiriyorsun hakikatten.” (K1)

“İstanbul’da böyle keyfi, çok severek gittiğim, böyle bir kafeye gider gibi gittiğim bir Kariye Müzesi var mesela. Orada böyle hatıralarım ve biraz lise geçmişim o taraflarda olmasından dolayı, Kariye Müzesi mesela çok sık gittiğim bir müze.” (K2)

“Beni müzeye çeken şu; aslında hem tarihle ilgili, tarihe götürüyor beni, geçmişe götürüyor. Kesinlikle merak etmeme sebep oluyor. Bir de her bölgenin ya da her ülkenin bir koruma altına aldığı şeyler var. İnsan onları görmek, bilmek, deneyimlemek istiyor. Tarihe götürdüğü için, merak etmeme sebep olduğu için müze ziyaretlerini seviyorum.” (K4)

Ziyaret edilen müzenin türü ve hangi eserlerin sergilendiği katılımcıların müze deneyiminin kalıcı olması açısından önemlidir. Katılımcılar, ilgi alanlarına hitap eden ya da farklı içeriğe sahip bir müzeye gittiklerinde öğrendikleri bilgilerin daha kalıcı olduğunu ifade etmişlerdir. Ziyaret edilen müzelerin, gözlemlenen eserlerin katılımcıların ilgi alanlarına, bireysel özelliklerine göre değiştiği söylenebilir.

“Odağım çok kalabalık çünkü bir an önce göreyim ve onun dışında görmek istediklerim, yaylı müzik aletleri bölümünü merak ediyordum. Merak ettiğim alanlar dışında çok vakit harcamadım.” (K3)

“En son Londra’da gittiğim Historical Museum vardı. Orada dinazorlar, kalıntılar biraz belki, şu ana kadar gezmediğim için akılda kaldı. Farklı bir müze olduğu için, ilgimi çektiği için. Onun dışında silinip giden çok müze ziyaretlerim oldu.” (K4)

“Bir de müzeye giderken neye nasıl baktığınızla alakalı. Belki ben Rönesansla, kitaplarla, anatomiyle haşır neşir olduğum için öğrenci olarak daha farklı bakıyorum. Sadece bakıp geçmek değil onu çözümleme gibi bir durum da var.” (K5)

Katılımcıların müze ziyaretleri sırasında eserler arasında karşılaştırma yaptıkları, bazı durumlarda daha önceden bildikleri, popüler olan eserlere daha fazla ilgi gösterdikleri görülmüştür. Katılımcıların gerek yurtiçi gerekse yurtdışı gezileri sırasında müzeleri ziyaret ettikleri, müzeleri belirli bir rutin içerisinde değil iş yaşamı, tatil, aile ziyaretleri gibi nedenlerle gittikleri dönemlerde ziyaret ettikleri gözlemlenmiştir.

“Yurtdışına falan gittiğimizde hep benim listem içindedir oraları görmek. Ama “Türkiye’de çok sık gidiyor musun?” dersin, öyle fazla sık gitmiyorum açıkçası. Ama yani olabildiğince, mesela Gaziantep’e gitmişim iş için, orada Zeugma’yı gördüm. Böyle şehirlere gittiğimde görmeye çalışıyorum. İstanbul’da hemen hemen gezmişimdir hepsini. Ama öyle bir rutini yok benim için yani.” (K1)

“Benim müze ziyaret etme sıklığım aslında şu an toplumdaki vatandaştan farklı değil. Çok az, iki yılda bir ya da yılda bir. İstanbul’daki bütün müzeleri küçükken hepsini gezdim ve gezdiğim için bir daha gitmeye ne gerek var? Bir yeğenim, bir şeyim varsa ve onu gezdirme amaçlı gitmiyorsam aklıma gelmiyor.” (K3)

“Müzelere giderim, gidiyorum yani. Bir defa gittiğim her şehirde ya da gittiğim bir ülke ya da şehir varsa muhakkak ilk önce orada müze ziyaretim oluyor.” (K4)

Müzedeki Drama Yoluyla Farklı Bakış Açılarını Geliştirilmesine İlişkin Bulgular

Şekil-1. Müzedeki drammanın farklı bakış açıların gelişimine katkısı

Müze ve Müzedeki Eserler Hakkında Konuşmaya Tesvik Etme

Drama, katılımcılara müzeleri ziyaret etmeleri süresince yalnızca bir grup etkinliği olarak katkı sağlamaz, aynı zamanda sahip olduğu olanaklarla katılımcıların müze ziyaretlerini daha etkili kılar, öğrenmelerinin daha kalıcı olmasını sağlar. Müzede gerçekleştirilen drama çalışmaları aynı zamanda müze deneyimini konuşma ya da diğerleriyle paylaşma isteği uyandırır. Katılımcılar müze ve müzedeki eserler konusunda grup arkadaşlarıyla konuşma, gördükleri eserler hakkında yorumlar yapma ya da merak ettikleri soruları sorma gereksinimi duyarlar. Söz konusu paylaşım yalnızca müze ziyareti süresince diğer katılımcılarla değil aynı zamanda müze ziyareti sonrasında arkadaşlarla, akrabalarla ya da katılımcıların yakınlarında bulunan kişilerle gerçekleşmektedir.

“Bir de ben yanımda bir insan olursa mutlaka onunla konuşmak istiyorum fısır fısır da olsa. Bir şey paylaşmak istiyorum. Aa bak bu güzel, şunun şurası, bunu şurda görmüştüm falan gibi. O şey de güzel oldu. Özellikle canlandırma etkinliğinde birbirimizle daha fazla konuşma şansımız oldu. O kısmı güzeldi benim açımdan.” (K1)

“Bir de bir şeye bakarsınız, direk sizin yorumunuz sorulduğu zaman belki biraz çekingen kalabilirsiniz bazen, kişisel özellik gereği, yapı gereği. Ama herkesin fikrini öğrendikten sonra kendi fikrinizle onu harmanlayıp ifade etmek daha iyi hissettirdi. O manada fikir alışverişi çok güzeldi. Grup olarak da herkes açık olduğu için, diyaloga açık olduğu için, yoruma açık olduğu için güzeldi. Yorum yapabilen bir gruptuk. Hiç kimse çekingen kalmadı eserleri yorumlamak için.” (K4)

Katılımcıların müze ziyareti süresince yaptıkları paylaşımlar yalnızca dramatik kurgunun dışında gerçekleştirdikleri sözlü paylaşımlar, fikir alışverişleri değil, aynı zamanda bir rol belirleyerek ya da role girerek yaptıkları doğaçlamalar yoluyla kurgusal bir süreçte konuşmalarına olanak sağlamıştır. Bu noktada yapılan konuşmaların ya da paylaşımların aşağıdaki biçimde gerçekleştiği söylenebilir:

- Rolün dışında merak edilen bir eser, müze binası ya da grup etkinlikleri hakkında kendiliğinden gerçekleşen sohbetler ya da konuşmalar
- Rolün dışında bir konu üzerine yapılandırılmış derinlemesine tartışma
- Rol içinde doğaçlama, rol oynama gibi tekniklerle ziyaret edilen bölümler, eserler ya da süreç hakkında gerçekleşen konuşmalar

“Belki daha önce müzeleri gezerken çok fikir alışverişi yapmamışız. Burada onu fark ettim biraz. Çünkü herkes bir şeyler söylüyor. Öbür türlü herkesin ilgisini çeken şeyler farklı oluyor. Kimi arkadaşımız çinili olan bölümü gezmek istiyor ama hepimizin aynı anda aynı şeye yoğunlaşp farklı fikirler çıkması güzel bir şeydi. O manada grup da çok etkiliydi ve özellikle yaratıcı drama grubuyla geziyor olmanın verdiği bir güzellikti bu.” (K4)

“Grup arkadaşlarımız ile birlikte eserler hakkında yorumlar yapmamız eserlerin farklı ve ortak noktaları üzerinde fikirler üretmemiz gördüklerimizin üzerimizde iz bırakması ve hafızamıza kazanmasında çok önemli olduğu kanaatindeyim.” (K10)

Katılımcıların konuşmalar konusunda altını çizdiği alanlardan biri de ziyaret etmedikleri ya da gözden kaçırdıkları bölümler, eserler hakkında bilgi edinmeleridir. Bu bölümleri ziyaret eden diğer katılımcılar yaptıkları paylaşımlar ile grubun farklı alanlar hakkında ya da benzer alanlarda farklı fikirler hakkında bilgi vermişlerdir. Sözü edilen durumun müzede drama etkinliğinin bir grup çalışması olmasından ya da etkileşime dayalı etkinlikler içermesinden kaynaklı olduğu söylenebilir.

Müzedeki Drama ile Farklı Bakış Açılarını Gözleme

Farklı bakış açıları, farklı bir pencereden, farklı bir noktadan, farklı bir perspektiften bakma olarak tanımlayan katılımcılar, müzedeki drama çalışmasında farklı bakış açılarıyla müzeye ve müzedeki eserlere baktıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, grup arkadaşlarının olaylara farklı noktalardan bakmasına, müzedeki eserleri farklı biçimlerde yorumlamasına vurgu yapmışlar, söz konusu durumun kendilerini zenginleştirdiğini ifade etmişlerdir. Farklı bakış açıları gözleme drama çalışmasının farklı anlarında gerçekleşmiştir. Söz gelimi K1, grupla birlikte müzeye gezerken farklı şeyler konuştuklarını söylerken K4, farklı bakış açılarıyla, düşüncelerle karşılaştığını, diğer katılımcılarla fikirlerinin harmanlandığını ve bunun farklı bakış açıları geliştirmesinde etkili olduğunu ifade etmiştir. K9 ise büyük bir grupla müzeye gezmenin pek çok farklı bakış açısı ile görmek anlamına geldiğini vurgulamıştır.

“Bir de şöyle oluyor; grupla gezerken herkes o konuyla ilgili farklı şeyler konuşabiliyor. Ama bir taraftan da belirli bir zamanın var, bir şey ortaya çıkarman gerekiyor.” (K1)

“Bence çok etkili ve verimli bir çalışmadı. Ben çok keyfi aldım. Bu tamamen oyun odaklı bakarak keyif almak değil; farklı bakış açılarıyla, farklı düşüncelerle karşılaşmaktan alınan bir keyif. Müzede dramanın gündelik hayatımızda da sıklıkla yapılması gereken bir şey olduğunu düşünüyorum. Farklı bakış açıları görmüş oldum, onları deneyimlemiş oldum. Benim fikirlerimle arkadaşlarının fikirlerinin harmanlanması sonucunda ortaya çıkan canlandırmalardan çok keyif aldım.” (K4)

“Birçok kez müze ziyareti yapmıştım ancak belki de ilk kez bu kadar büyük bir grupla ve farklı bakış açıları ile gezme fırsatım oluyordu. Bilgi alışverişi çok önemliydi.” (K9)

Bakış açısının farklı olması aynı duruma bakan kişilerin farklı şeyler görmelerini, farklı yorumlar yapmalarını sağlamaktadır. Kişilerin yaşantılarına, deneyimlerine, aile yapılarına, ilkelere ya da değerlerine göre değişen bakış açısı, drama sürecinde yapılan etkinliklere, canlandırmalara yansımıştır. Aynı müzeye gezen katılımcılar müzeye ya da müzedeki eserleri farklı noktalardan değerlendirmişler, yorumlamışlar ve ortaya farklı ürünler koymuşlardır. K4'e göre bunun başlıca nedenleri diğer katılımcıların bakış açıları fark etmek, etkinlikleri gözlemek, canlandırmalarda role girmek ve müzelere yaşantı odaklı bakmaktır. K4 aynı zamanda grup arkadaşlarının heykellere yönelik yorumlarının da bakış açısını genişlettiğini ifade etmiştir.

“Diğer katılımcıların bakış açıları dile getirmeleri, ortaya koydukları etkinlikler, canlandırmalarda role girmek müzelere yaşantı odaklı bakmamı sağladı. Bir de şey de vardı, herkesin bakış açısı farklıydı, onu fark ettim. Mesela ben oraya bakıp, gruplara ayrıldık bir canlandırma yapcaz, grup arkadaşlarının o heykelle ilgili yorumladığı şeyle benimki farklı oldu. Onların bakış açısını görmek de çok güzeldi. Aslında en belirgin özellik buydu bende etkili olan.” (K4)

Müzedeki drama çalışmasında katılımcıların farklı bakış açıları gözlemlemelerinin farklı bir yolu da dikkat edilmeyen noktaların, bakılıp geçilen bölümlerin ya da eserlerin farklı katılımcılar tarafından ifade edilmesi, böylelikle grubun bu yönde yeni öğrenmeler kazanması olmuştur. Müze ziyareti sırasında dikkat etmediği noktaları grup arkadaşları sayesinde fark ettiğini ifade eden K3, bu durumu farklı bir pencereden, başka bir perspektiften bakma olarak tanımlamıştır. K3, daha önce düşünmediği şekilde düşünmesini sağlayan farklı bakış açıları derinlere indirdiğinde yüzeye çıkmasına ve ele alınan konuya odaklanmasına yardımcı olduğunu söylemiştir. Daha önce güzel sanatlar eğitimi alan K5 ise güzel sanatlar gözüyle gezdiği müzeye birlikte gezdiği farklı mesleklere sahip katılımcılar sayesinde farklı bir gözle deneyimlediğini dile getirmiştir. Bu noktada drama yöntem ve tekniklerinin katılımcılara sahip oldukları bakış açıları gözden

geçirmeye, yalnızca önceki deneyimlerini değil aynı zamanda diğer katılımcıların farklı bakış açılarını kabul etmeye davet ettiği söylenebilir. Dramanın, söz konusu daveti müzede gerçekleştirilen grup çalışmalarıyla, rol oynama, doğaçlama etkinlikleriyle ve oyunlarla gerçekleştirdiği söylenebilir.

“Grupla müze ziyareti bende daha çok olumlu etki bıraktı, olumsuz değil. Olumlu olmasının sebebi benim dikkat etmediğim noktalara farklı kişilerin dikkat edip benim de dikkat etmemi sağlaması. Ya da başka bir pencereden, başka bir perspektiften bakmayı sağlıyor. Benim düşünmediğim şekilde düşünmemi de sağlayabiliyor. Bu tabii ki grup uyumu içerisindeki kişilerin de müzeye karşı ilgisiyle odaklı. Bu benim daha derin ya da çok derine indiysem daha yüzeye çıkmamı sağlayabilen fikirlerle oranın daha anlamlı olmasını sağlayabiliyor.” (K3)

Mesela bizim yaptığımız atölyede de şu faydası oldu: Ben güzel sanatlar gözüyle bakıyordum ama yanımdaki partnerimin nasıl bir gözle baktığını deneyimlemiş oldum. Ben hep kafamda o kurallar, elipsler, perspektif, rakursi... O boşluklar nasıl yerleştirilir, oran-orantı... O gözle bakıyordum. Müze-dramada çok farklı meslek dalından arkadaşlarım vardı. Onların nasıl gördüğünü deneyimlemiş oldum. Bu nedenle benim açımdan farklıydı.” (K5)

Katılımcılar grup çalışmalarının bireysel olarak yapılan gezilerden ya da etkinliklerden daha etkili olduğunu, bu çalışmalardan daha fazla şey öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Araştırma süresince grup doğaçlamalarının, gerçekleştirilen tartışmaların, katılımcıların müzelerde ziyaret etmedikleri bölümlerle ya da eserlerle ilgili yapılan çalışmaların katılımcılara farklı bilgiler kazandırdığı görülmüştür. Drama çalışmalarında farklı fikirlere, farklı düşüncelere ya da farklı bakış açılarına temas etmenin en etkili olanaklarından birinin grup çalışmaları olduğu görülmektedir. Sözelimi K3, grup çalışmalarının katkısıyla bireysel olarak gördüğünden çok daha fazla esere ve duruma temas ettiğini, diğer grupların yaptıkları canlandırmaların bu noktada oldukça etkili olduğunu ifade etmiştir. K3, aynı yeri gezmelerine rağmen müzenin ve müzedeki eserlerin farklı özelliklerine dikkat ettiklerini ve bunları gruptaki diğer katılımcılara aktardıklarını ifade etmiştir. K3'e benzer biçimde K11 ve K12 de müzeyi ayrıntılı bir biçimde gezdiklerini, bu süreçte farklı bakış açılarıyla karşılaştıklarını, tarihi dönem heykellerini, büstleri ve lahitleri etkili biçimde öğrendiklerini ifade etmişlerdir. K12, bu etkiyi grup olarak gezmeye, gruptaki diğer kişilerin yapmış olduğu farklı yorumlara ve doğaçlamalara, farklı bakış açılarına bağlamıştır.

“Bir de şöyle bir şey var. Daha büyük gruplarda herkes farklı bir yeri gezip farklı bir şeyle, farklı bir eserle uğraştığı için ben bir tanesini görüyorken diğerlerinin canlandırmasını izliyorum ve onları da görmüş kadar olabiliyorum. Örnek veriyorum, dört farklı grupla canlandırma yapmak için dağılıma gittiyseniz, ben üç dakika içinde dört tane eseri incelemiş olabiliyorum. Bana artısı bu. Normalde daha fazla zamana ihtiyacım varken, grup çalışmasının böyle bir faydası var. Belki aynı yeri geziyoruz ama o kişiler başka bir şeyi anlatıyor. Böylelikle dört farklı eseri incelemiş gibi oluyorsun.” (K3)

“Şunu söyleyebilirim ki şu zamana kadar gittiğim müzeleri bu kadar ayrıntılı ve keyifli gezmemiştim. Ama burada yedi saat geçirdim. Hem eğlendim hem öğrendim hem de dramanın bakış açısıyla bazı şeyler kazandım.” (K11)

“Gün içerisinde birlikte müze gezmeye başladık; tarihi dönem heykelleri, büstleri, lahitleri hiç görmemiş gibi tekrar tekrar şaşırarak gezdim hep beraber gezip farklı açılardan bir başka açıdan görme şansını yakaladım bu grup ile beraber olmanın şanslıydı.” (K12)

K11 müzeyi ve müzedeki bölümleri gezerken kendisine katkı sağlayan unsuru “dramanın bakış açısı” olarak tanımlarken K13, “farklı bir göz ile başka açılar” ya da “arkadaşlarının gözünden bakmak” olarak tanımlamaktadır. K14 ise bu durum için “her zamankinden farklı bakmak” ifadesini kullanmaktadır.

“Müzeyi daha önce de gezmiştim. Drama grubu ile gezdiğimdeki deneyim çok daha farklı ve verimliydi. Müzede gördüklerim kalıcı şekilde beynimde yer etti. Müzede sergilenenlerin hikâyelerini düşünmek ilginçti. Arkadaşlarımla gözünden bakmak da. Benim için harika bir deneyimdi. Yaratıcı drama sayesinde farklı bir göz ile başka açılardan müzeyi değerlendirme imkânım oldu.” (K13)

“Müzede çalışma yapmak farklı bir deneyimdi. Atölyede daha aktif ve yaratıcı olmamı sağladı. Gerçekçi deneyimler yaşadım. Daha önce defalarca aynı müzeye gitmeme rağmen eserlere her zamankinden daha farklı bakmamı sağladı.” (K14)

“Farklı açılardan dinleyip değerlendirmek çok değerli bilgilerdi. Keşke tüm okullarda ve her yerde yaratıcı drama yöntemi kullanılsa ve hiç kimsenin öğrenemeyeceği, aklında kalamayacağı hiçbir bilgi kalmasa.” (K15)

Müzede Drama ile Farklı Bakış Açıları Kazanma

Günlük yaşamda pek de kolay olmayan farklı bakış açısı geliştirme müzede drama çalışmasında katılımcıların farklı temas alanları oluşturması sayesinde daha güvenli bir ortamda gerçekleşmektedir. Katılımcıların “başka bir pencereden, başka bir perspektiften bakmak” olarak tanımladığı farklı bakış açısının gelişmesinde grubun uyumlu bir biçimde çalışması etkili olmuştur. K4, gerçekleştirilen etkinliklerin öncesinde, sırasında ya da sonrasında sorulan soruların, tarihi eserlerin üzerine düşünmenin farklı bakış açısı oluşmasında etkili olduğunu söylerken K7, çalışma süresince canlı kalan merak duygusunun farklı düşüncelerin ortaya konmasında etkili olduğunu, böylece farklı bakış açılarının ortaya çıktığını söylemiştir. Katılımcıların müzede gördükleri eserlerle önceki deneyimleri arasında bağlantılar kurdukları, benzetmeler yaptıkları, eserlere farklı noktalardan baktıkları görülmüştür.

“En son, bu müzede dramayla beraber daha farklı bir bakış açısı oluştu. En azından oradaki tarihi eserlerin, yaşantılarına değindik ya da onlar bir zaman sonra heyecanlandırmaya başladı: “Acaba son sözü ne olmuştur? Acaba burada dururken ne diyordu ne hissediyordu?” şeklinde canlandırmalar yapıyorduk. Farklı bir bakış açısı kazandırdı diyebilirim.” (K4)

“Müzeyi gezerken farklı bakış açıları edindim. Bir merakla geldik, merak yerini heyecana bıraktı. Bir zaman sonra yaptıkça, “Arkasından ne gelecek diye heyecanlanmaya başladık.” Bir zaman sonra bir deneyime dönüştü, biz onu deneyimledik, o şekilde bakmaya başladık.” (K7)

Katılımcıların yeni bakış açıları edinmesindeki en önemli etkenlerden biri önceki yaşantıları, deneyimleridir. Başka bir deyişle, kişilere yeni deneyim alanları sunmak, onların dünyaya farklı bir gözle, farklı bakış açılarıyla bakmalarını, bakış açılarını genişletmelerini sağlamak amacıyla yapılandırılmış yaşantılar, deneyimler oldukça önemlidir. Müzede drama çalışmaları, katılımcıların gereksinim duydukları yaşantıları dramatik bir kurgunun içerisinde onlara sunar ve bu kurgusal evrende kendilerini ifade etmelerine olanak sağlar. Farklı bakış açısı geliştirmek yukarıdaki satırlarda açıklandığı üzere kapsamlı bir süreç olarak görülebilir. Bu süreç, katılımcıların öncelikle konuşarak, beden diliyle, jest ya da mimiklerle kendilerini ifade etmelerini, paylaşım yapmalarını, tutum ve davranışlarını, duygu ve düşüncelerini ortaya koymalarını gerektirmektedir. Katılımcılar bu süreçte olaylara, sorunlara farklı noktalardan bakarlar baktıkları farklı noktalar kişilerin önceki eğitimlerine, yaşantılarına, ailelerine, önyargılarına, kültürel ya da toplumsal değerlerine göre değişmektedir. K5, “başkasının gözünden baktığı” bu yaşamsal deneyimin kendisini geliştirdiğini ifade ederken K8, farklı bir gözle baktığı müzede drama deneyiminin “daha sıkı sıkıya” gerçekleştiğini ifade etmiştir.

“Müzedeki drama daha yaşamsal bakmamı, başkasının gözünden bakmamı sağladı.” (K5)

“Bu çalışma daha farklı bir gözle bakmamı sağladı. Daha sıkı sıkıya deneyimleme şansımın olduğunu gördüm. İleride bu tür çalışmalar yapmayı da düşünürüm çünkü çok etkili.” (K8)

K9’a göre müzede drama sürecinde farklı bakış açıları geliştirmek için katılımcıların birbirini dinlemesi gerekmektedir. Katılımcılar drama etkinlikleri süresince sordukları sorularla, yaptıkları yorumlarla ve diğer katılımcıların kendilerini ifade etmelerine olanak sağlamalarıyla farklı bakış açılarının geliştirilmesine katkıda bulunmuşlardır. Aslında bu noktada dramanın ve sahip olduğu araçların yaptığı şey, katılımcıların farklı bakış açılarına temas etmeleri için uygun zemin hazırlamaktır. Dramatik bir kurgu içerisinde kendine yer bulan bu zemin, araştırmayı, gözlem yapmayı, sorgulamayı, kendini ifade etmeyi, olaylara ve sorunlara farklı noktalardan bakmayı temel almaktadır. K10, dramanın hazırlanmış olduğu bu zeminde daha öncesinde sahip olmadığı bir bakış açısına sahip olmanın kendini mutlu ettiğini, müzede görmüş olduğu objelerin, resimlerin, figürlerin, heykellerin “sanki bir ruhla bir şeyler anlatmaya çalıştığını” ifade etmiştir.

“Herkes birbirini dinleyip birbirinden bir şey öğrenmeye çalıştı. Mesela birisi bir şey söylerken de direkt kafalar şöyle bir gidiyordu, ‘Demek ki böyle olabiliyor. Demek ki o, öyle yorumladı. Demek ki evet o öyle de yorumlanabilir.’ şeklinde insanların sürekli beyinlerinin çalıştığı bir ortamdı bence. Fiziksel olarak da çok hareketliydik ama beyin jimnastiğini de çok yaptık. Herkesin rahat bir şekilde kendini ifade ettiğini gözlemledim.” (K9)

“Daha önce arkadaş grupları ile yaptığımız müze gezilerinden çok farklı, sıra dışı, çok keyif aldığım bir gezi oldu. Bu gezi sırasında beni çok mutlu eden konu daha öncesinde sahip olmadığım bir bakış açısına sahip olabildiğimi hissettim. Müzede gördüğüm her obje, her detay, resim, figür heykel vb. sanki bir ruhla bir şeyler anlatmaya çalışır gibi çok daha net ve anlamlı göründüler gözüme.” (K10)

Katılımcılar müzede drama etkinlikleri ile farklı bakış açılarını gözlemlediklerini, diğer katılımcıların olaylara, durumlara, müzede eserlere ya da geçmişte yaşayan uygarlıklara farklı noktalardan bakmalarının kendilerinde farklı bakış açıları geliştirdiğini ifade etmişlerdir. Müzede drama çalışması süresince sorulan soruların, yapılan yorumların, kullanılan benzetmelerin, doğaçlamadaki rol kişilerinin, mekânın, zamanın ya da farklı nesnelere bakış açılarının gelişmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Katılımcılar müzede drama çalışmasıyla bakış açılarının değiştiğini, farklı bakış açıları geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların elde ettikleri yeni bakış açıları sayesinde müzeler ve müzede eserlere merak duydukları, müzeleri ve müzede eserleri araştırmayı istedikleri, farklı müzeleri ziyaret etme konusunda istekli oldukları, olaylara başkasının gözünden baktıkları ve başka kişilerle duygudaşlık kurdukları, müzede drama çalışmaları yapma konusunda istekli oldukları görülmüştür. Katılımcıların, sayılan bu kazanımları elde etmelerinde müzede drama sürecinin aşağıdaki unsurları etkili olmuş, katılımcılar çalışmanın bir anında, bir bölümünde ya da tamamında Şekil-2’de sunulan olanaklarla farklı bakış açısı geliştirme olanağı bulmuşlardır.

Müzede drama çalışmalarında farklı bakış açısı geliştirme olanakları

Rol oynamaya ve doğaçlamaya dayalı çalışmalar

Oyunlar ve diğer etkinlikler

Müzede drama çalışması süresince gerçekleştirilen değerlendirmeler

Müzede gerçekleştirilen araştırmaya dayalı etkinlikler

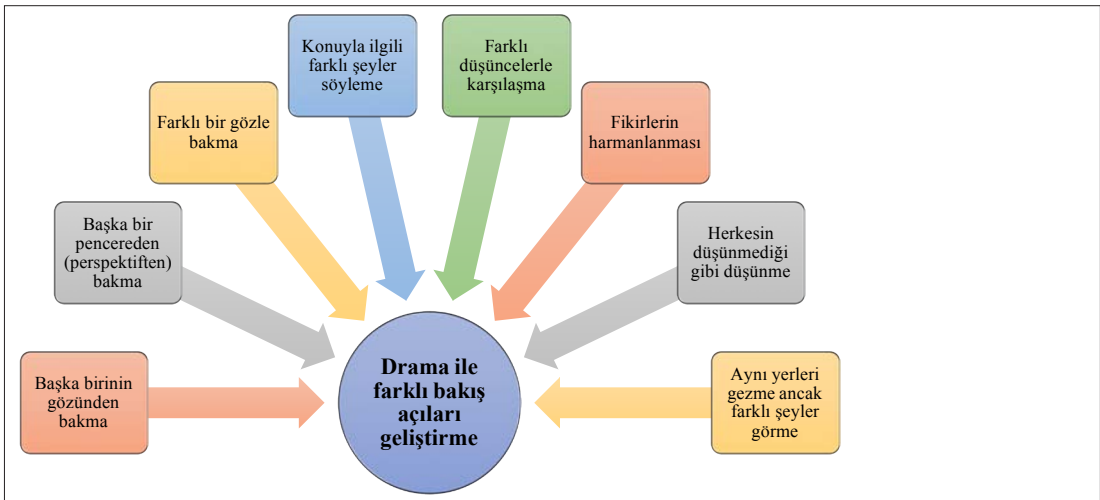
Serbest zamanlarda yapılan sohbetler

Şekil-2. Müzede dramanın farklı bakış açılarının gelişimine katkısı

Katılımcılar müzeyi ve müzedeki eserleri ele alan doğaçlama, donuk imge ve fragman gibi canlandırma etkinlikleriyle diğer katılımcıların farklı bakış açılarını gözlemlediklerini ve yeni bakış açıları geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. Müzede drama çalışması süresince don-ateş, zar, köşe kapmaca gibi oyunlar, katılımcıların oyunlar yoluyla müzedeki eserler üzerine düşünmelerine olanak sağlamıştır. Katılımcılar, oyun oynama sürecinde müzedeki eserlerin isimlerini söylemişler, formlarını almışlar ve bu süreçte farklı bakış açılarını yansıtmışlardır. Müzede drama çalışması süresince oyunların ardından, doğaçlama çalışmalarında gerek rol içinde gerekse rol dışında çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Hazırlık-ısınma, canlandırma ve değerlendirme aşamalarından oluşan drama oturumunun tasarlanmasında bir aşama olmayan ancak drama oturumunda önemli bir yer kaplayan ara değerlendirme soruları söz konusu etkinliklerin öncesinde, sırasında ya da sonrasında kullanılmıştır. Ara değerlendirme soruları, etkinliklerle müzedeki eserler arasında bağlantılar kurmak, müzede drama çalışmasının kazanımları üzerine düşünmek gibi amaçlarla kullanılmıştır.

Şekil-3 katılımcıların farklı bakış açıları geliştirmelerine yönelik kullandıkları ifadeleri, tanımları içermektedir. Katılımcılar farklı bakış açısı edinmeyi birbirine benzer biçimlerde ifade etseler de her birinin baktığı noktanın farklı olduğu söylenebilir. Bu noktada her katılımcının tanımlama yaparken farklı bakış açısına ilişkin farklı sözcükler, benzetmeler kullandıkları görülmektedir. Farklı bakış açısı bazı katılımcılar için başka birinin gözü, farklı bir pencere, farklı bir perspektif, farklı bir göz olarak kendini gösterirken bazı katılımcılar ele alınan konuyla ilgili farklı şeyler söyleme, farklı düşüncelerle karşılaşma fikirlerin harmanlanması gibi benzetmeler kullanmışlardır. Bakış açısı, başka bir ifadeyle “aynı yerleri gezmek ancak farklı şeyleri görmektir”. Yapılan bu benzetmelerin temelinde “farklı” sözcüğü öne çıkmaktadır. Farklı olan yalnızca bakış açısı değil, aynı zamanda yaşantılar, değerler, eğitimler, aile yapıları, kültürel ya da toplumsal birikimlerdir. Bu noktada katılımcıların farklı biçimlerde tanımladığı bakış açısı için mercek benzetmesi yapılabilir. Her katılımcının elinde, olaylara, durumlara, sorunlara farklı noktalardan baktığı mercekler bulunduğu söylenebilir. Katılımcı merceği nereye tutarsa odaklanan yeri ayrıntılı bir biçimde büyütüp küçültmektedir. Müzede drama çalışmasında tek bir mercek değil aksine katılımcı sayısı kadar mercek hareket edildiği söylenebilir. Dramanın en etkili tarafı katılımcıların grubun diğer üyelerinin kullandığı merceği ödünç alabilmesi, bu mercek müzedeki eserlere, müze binasına, tarihi yaşantılara farklı noktalardan bakabilmesi, başka bir deyişle tıpkı bir merceğin görüntüyü eğip bükmesi gibi müze ziyareti sırasındaki yaşantıları sanatsal bir biçimde eğip bükmesidir.

Şekil-3. Müzede drama ile farklı bakış açıları geliştirme

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonucunda katılımcıların müzede uygulanan drama etkinlikleri sayesinde müze ve müzedeki eserler konusunda paylaşımlar yaptıkları, drama yöntem ve tekniklerinin katılımcıları bu yönde teşvik ettiği görülmüştür. Katılımcılar müzede drama çalışması süresince diğer katılımcıların yaptıkları yorumlardan, girdikleri rollerden, gerçekleştirdikleri doğaçlamalardan yola çıkarak farklı bakış açılarını gözlemlemişler, müzeye ve müzedeki eserlere farklı noktalardan bakarak yeni bakma biçimleri geliştirmişlerdir. Araştırma sonuçlarının, alanyazında gerçekleştirilen ve müzede drama çalışmalarının katılımcıların farklı bakış açıları geliştirdiklerini ortaya koyan araştırmaları desteklediği söylenebilir (Onur, 2012; Tran, 2007; Tutkun ve Acer, 2015; Ulu ve Burgul Adıgüzel, 2019). Katılımcılardaki bu gelişimin dramanın rol oynamaya ve doğaçlamaya dayalı biçiminin, müzede drama etkinliklerinin, oynanan oyunların, katılımcıların rol içinde ya da rol dışında gerçekleştirdikleri performansların, yapılan geri bildirimlerin, yorumların ya da sorulan soruların etkisinin olduğu söylenebilir. Katılımcıların bireysel ya da küçük gruplarla etkileşimi temel almadan gerçekleştirdikleri müze ziyaretleri genellikle kalıcı öğrenmeden uzak, başkalarına soru sormadan, müzedeki diğer ziyaretçilerle etkileşime girmeden, diğer ziyaretçilerin yorumlarını, bakış açılarını dinlemeden gerçekleşmektedir. Araştırma sonuçları, tüm bu sayılanlardan farklı biçimde gerçekleştirilen müzede drama etkinlikleriyle katılımcıların farklı sanat disiplinlerini içeren bir mekân olan müzeyi ve müzedeki eserleri öğrenirken farklı bakış açıları geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Drama etkinlikleri ile müzeyi ziyaret eden, müzedeki eserlere ilişkin farklı etkinlikler gerçekleştiren katılımcılar bu süreçte rol oynayarak, doğaçlama yaparak, oyunların bir parçası olarak olaylara, durumlara, sorunlara farklı noktalardan bakmışlar, ele alınan konuyla ilgili kendileri dışındaki kişilerin söylediği farklı yorumları dinlemişler, katılımcılardan birinin ifadesiyle “fikirlerini harmanlayarak” yeni fikirler, yeni bakma biçimleri, yeni bakış açıları oluşturmuşlardır.

Araştırma süresince sözü edilen farklı bakış açıları geliştirme sürecinin mekân olarak müzenin farklı yerlerinde ve farklı zamanlarda gerçekleştiği görülmüştür. Katılımcılar yalnızca drama etkinliklerinde değil, aynı zamanda müzeyi gezdikleri serbest zaman dilimlerinde, bireysel ya da grup olarak gerçekleştirdikleri araştırmaya dayalı etkinliklerde, dinlenme arası verilen molaalarda ya da yemek arasında, müzenin dinlenme alanlarında diğer katılımcıların farklı bakış açılarını gözleme ve yeni bakış açıları geliştirme fırsatı bulmuşlardır. Ortaya çıkan bu durumda grubun yapısının, katılımcıların özelliklerinin, müzenin disiplinlerarası niteliğinin olduğu kadar drama yöntem ve tekniklerinin de etkisi olduğu söylenebilir. Drama, katılımcıların yalnızca müzenin bir ziyaretçisi olmalarını değil, aynı zamanda dramatik bir kurgunun parçası olmaları, yaşantılara dayalı öğrenme sürecini grup olarak yapılandırmaları, doğaçlamaları ve müzeye farklı noktalardan, farklı biçimlerde bakmaları konusunda özgürce seçimler yapacakları bir alan sunmuştur. Katılımcılar kendilerine sunulan bu alanda müzeyi ve müzedeki eserleri farklı kişilerin gözünden bakarak öğrenme olanağı bulmuşlardır.

Araştırma sonuçlarından yola çıkılarak müzede drama sürecinde kullanılan oyunların, rol oynamaya ve doğaçlamaya dayalı etkinliklerin farklı bakış açıları oluşturmadaki etkisini derinlemesine ele alan araştırmalar yapılması önerilebilir. Söz gelimi doğaçlama sürecinde ortaya konan bakış açılarının diğer katılımcılar tarafından gözlemlenmesi, yeni bakış açıları geliştirilmesi yönünde yapılacak çalışmalar tasarlanabilir. Aynı zamanda sosyokültürel bir bağlamda gerçekleştirilen müzede drama çalışmalarında grubun farklı bakış açıları oluşturmadaki etkisi üzerinde duran araştırmalar yapılabilir. Müze çalışmalarında, dramada kullanılan süreçsel drama, uzman mantosu gibi farklı planlama yaklaşımlarının farklı bakış açıları oluşturması üzerine etkisini konu alan araştırmalar planlanabilir.

Kaynaklar

- Adıgüzel, Ö. (2019). *Eğitimde yaratıcı drama*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Atagök, T. (1999). Türkiye’de çocuk-müze ilişkilerinin dünü ve bugünü. 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi. Ankara: ÇOKAUM Yayını.
- Beştepe, N. E. (2017). Resim İş Öğretmenliği Programında Müze Eğitimi ve Uygulamaları Derisinin İşlevi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 12(2), 77-86.
- Çakır İlhan, A. (2012). *Yaratıcılık eğitimi bağlamında çocuk müzeleri*. İ. San (Ed.), Çocuk müzeleri ve yaratıcı drama (s. 19-42). Ankara: Naturel Yayınları.
- Çakır İlhan, A., Artar, M., Bıkmaz, F., Okvuran, A., Tezcan Akmehmet, K., Doğan, D., Karadeniz, C., Çiğdem, H. Kut, S. (2019). *Müze eğitimi* (Ed. Akbıyık, S. ve Kılıç, U.). Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Denzin, N. K. and Lincoln, Y. S. (2008). *The landscape of qualitative research: theories and issues*. Sage.
- Earl, A. (1997). *Müze pedagojisi İngiltere’de nasıl gelişti? Tarih konuşan drama*. İ. San (Ed.), VI. Uluslararası eğitimde drama semineri: drama-maske-müze (s. 35-46). Ankara: İşkur Matbaacılık.
- Gartenhaus, Alan R. (2000). *Yaratıcı düşünme ve müzeler*. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Goiftsali, K. (2003). *Museum Learning as Participation in a Community of Learners: A Sociocultural Perspective*. *Museological Review*, 9, 49-58.
- Hooper-Greenhill, E. (1999). *Müze ve galeri eğitimi* (M. Ö. Evren & E. G. Kapçı, Çev.). Ankara: Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Hooper-Greenhill, E. (2003). *Museums and social value: Measuring the impact of learning in museums*. Paper presented at the ICOM-CECA Annual Conference, Oaxaca.
- ICOM (International Commission of Museums). (2007) Museum definition. Erişim tarihi: 03.01.2021, <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>.
- Karadeniz, C. (2018). *Müze, kültür, toplum* (Yayına hazırlayan: Bekir Onur). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Karaosmanoğlu, G. (2017). Yaratıcı Drama ile Müzede Öğrenme Deneyimi: İstanbul Arkeoloji Müzeleri Örneği. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 12(2), 43-62.
- Merriam, S. B. (2002). Introduction to qualitative research. In S. B. Merriam & Associates (Eds.), *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation: Revised and expanded from qualitative research and case study applications in education*. San Fransisco, USA: Jossey-Bass.
- Merriam, S., B. and Grenier, R., S. (2019). *Qualitative Research in Practice: Examples for Discussion and Analysis (Second edition)*. Jossey-Bass.
- Metinnam, İ. (2019). Sınıf Öğretmenliği Adaylarının Yaratıcı Drama Oturumu Planlama Sürecinde Yaşadıkları Sorunların İncelenmesi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 14(2), 219-242.
- Okvuran, A. (2012). Müzede Dramanın Bir Öğretim Yöntemi Olarak Türkiye’de Gelişimi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 37 (166), 170-180.
- Onur, B. (2012). Çağdaş müze eğitim ve gelişim müze psikolojisine giriş (1. Baskı). Ankara: İmge Yayınevi.
- Özen, Z. ve Adıgüzel, Ö. (2018). Okul-Gerçek Yaşam ve Sorumluluk Üstlenme İlişkisini Sorgulayan Yeni Bir Drama Yaklaşımı: Komisyon Modeli. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 13(2), 153-172

Püsküllüoğlu, A. (2012). *Türkçe sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

TDK. (2011). *Büyük Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tran, L., U. (2007). Teaching Science in Museums: The Pedagogy and Goals of Museum Educators. *Science Education*, 91(2), 278-297.

Tutkun, C. ve Acer, D. (2015). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Hizmet Öncesi Eğitiminde Müze ve Sanat Galerilerinin Kullanımı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23 (2), 417-438.

Ulu, M. ve Burgul Adıgüzel, F. (2019). Müzede Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yaratıcı Dramanın Bir Yöntem Olarak Kullanımına İlişkin Uzman Görüşleri. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 14(2), 263-280.

Yalçın Wells, Ş. (2014). Bir üniversite müzesinde aktif sanat eğitimi: Barber Enstitüsü örneği. *Journal of Social Studies Education Research*, 5(1), 20-37.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Genişletilmiş 9. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

